

DE VERSCHEURENDE WOLF

RICHARD VAN DE VELDE

Pater Mathias Wolff, in 1779 te Diekirch in Luxemburg geboren, te Culemborg gestorven in 1857, is thans 130 jaar na zijn dood in deze streek een onbekende geworden. In zijn tijd echter was hij in het protestantse Nederland een baanbreker voor het katholicisme. Behorend tot de eerste volksmissionarissen, heeft hij o.a. de priesterretraite in Nederland ingevoerd, de kruisweg in de kerken in ere hersteld en in het Nederland boven de grote rivieren de stichting van een zustercongregatie tot het geven van onderwijs verwezenlijkt.

Zijn invloed was zo groot, dat hij bij het volk Culemborg waar hij twee perioden werkzaam was, Nijmegen en ver daarbuiten als een profeet en wonderdoener gold. Om de situatie die Mathias Wolff in Culemborg aantrof, beter te kunnen begrijpen, dienen we even een blik in de geschiedenis te werpen.

In de verdrukking

In 1568 waren de Nederlanden onder leiding van Willem van Oranje in opstand gekomen tegen het Spaanse gezag. Dit bracht voor de Noordelijke Nederlanden tevens een overgang naar de reformatie, die in feite leidde tot de protestantisering ervan. De uitoefening van de katholieke godsdienst werd verboden. Priesters lazen heimelijk hun Heilige Mis in schuren en zolderkamers. Met de jaren werd de vervolging minder heftig. Het werd een gewoonte van de plaatselijke overheid de katholieke godsdienstoefeningen tegen betaling van een som geld oogluikend toe te laten: geld voor het toelaten van een priester, geld voor de bouw van een kerk en zo meer. De kerken in die tijd waren beslist geen pronkstukken. In dakkamers en schuren werden ze ingericht, wat later onzichtbaar vanaf de straat ingebouwd tussen de huizen.

De Culemborgse Statie

Nu we de toestand in het algemeen enigszins verkend hebben, bekijken we de Culemborgse situatie. Hier hadden de Jezuïeten, die vanaf 1598 naar Nederland waren gekomen, weten stand te houden. Van de zogenaamde "staties", parochies die in het geheim onder de trouw gebleven katholieken waren opgericht, bestonden er in 1773 bij de opheffing van de sociëteit der Jezuïeten nog éénentwintig. Deze verdwenen de één na de ander. Drie vormden een uitzondering en bleven onder leiding van oud-Jezuïeten staan, namelijk Amsterdam, Nijmegen en Culemborg.

In 1773 woonden in de armoedige parochie t e Culemborg de paters N. Pathuis en M. Huberti. Pathuis stierf in 1800 en Huberti, al op jaren komend, nam zijn plaats in. Hij stelde alles in het werk om de Statie te behouden. Toen in 1814 de Jezuïeten-orde weer in ere was hersteld, deed Huberti een verzoek aan de Superieur van de orde om een Jezuïet als kapelaan te zenden. Terwijl de zaak hangende was, stierf pater Huberti in 1815. Men stuurde zelfs twee Jezuïeten naar Culemborg: Petrus de Hasque en Mathias Wolff. Een energieke aanpak in Culemborg was wel nodig als we moeten geloven wat een tijdgenoot schreef: De Statie stond slecht aangeschreven. Zedenbederf, onkunde en onverschilligheid hadden bij velen bijna alle godsdienstzin uitgedoofd. Verscheidene katholieken huurden zelfs plaatsen in de protestantse kerk om aldaar de preek te kunnen bijwonen". De helft van het roomse kerkgebouw dreigde in puin te vallen en in de pastorie was nauwelijks een plek te vinden, waar men voor de regen kon schuilen. Op het geheel drukte zelfs een schuld van zestienhonderd gulden.

Een nieuw begin

Petrus de Hasque kwam op 5 juni 1816 t e Culemborg aan, Mathias Wolff twee dagen later. In Culemborg dacht men eerst met Poolse geestelijken te doen te hebben, en na een week vol andere geruchten stelde De Hasque, een Belgisch-Limburger van geboorte, zich aan zijn nieuwe parochianen voor. Zijn uitheemse accent klonk zijn toehoorders wel vreemd in de oren, maar ze begrepen hem toch. Voor Mathias was het begin moeilijker. Zijn provinciaal had hem de raad gegeven zich eerst een paar maanden op de studie van de taal toe te leggen. Maar Wolff was zo ongeduldig dat hij meteen een Nederlandse preek begon op te stellen.

Wanneer hij in de kerk oefende, zat Elisabeth Hakkert, één van de laatste achttien Culemborgse "klopjes" (begijnen, maagden) in een lege bank en besliste met een: "Begrepen" of " Niet begrepen!" Zijn eerste preek was ondanks de scherpte toch een succes dankzij zijn hartelijkheid en humor. Hij zou zelfs in zijn preek gezegd hebben: "men wil heut zu tag van kein Mirakel meer horen. Met mij hat aber de lieve Got ein groot Mirakel getan; want vor vierzehn Tag sprach ik nog kein Wort Hollands und jetz spreek iek het ja flott". Het ijs was gebroken en Culemborg had maanden lang stof om te praten. Reeds het e e r s t e jaar konden De Hasque en Wolff veertig bekeringen boeken. In 1824 meldde Wolff er zelfs honderd.

Wolff als voortrekker

Bij de opleving van de godsdienstzin onder de Culemborgse katholieken werd de behoefte aan een ruimer en waardiger kerkgebouw steeds groter . Het oude godshuis uit de "schuilen schuurkerkperiode" was lelijk en bouwvallig. Maar waar moest men het geld voor een nieuwe kerk vandaan halen?

M. Wolff s.j.
1779-1857.

De meeste Culemborgse katholieken waren zo arm, dat Wolff de bedelzak opnam en westwaarts trok naar Holland. Vooral in Den Haag en Rotterdam bracht hij veel geld bij elkaar. Ook goederen werden aangenomen: platen, afgedankte schilderijen, beelden en afgedragen misgewaden. Zo rees enkele maanden later een nieuwe kerk uit de grond onder leiding van de Utrechtse architect Van Embden.

Indrukwekkend was die

kerk niet, materiaal noch stijl voldeden aan hoge eisen. De kerk bleef bescheiden achter de particuliere huizen van de Markt verborgen, maar de toren was er een van uitzonderlijke schoonheid. Op Allerheiligen 1817 trokken de Culemborgse katholieken hun nieuwe kerk binnen. Nog voor de kerk geopend werd, hadden de paters zich echter al een stap verder in de openbaarheid gewaagd: Op Sacramentsdag 1817 werd namelijk in Culemborg de eerste processie sinds 1578 gehouden. Ook kochten de paters in februari 1818 een huis in de Ridderstraat, om tot pastorie in te richten. Beide paters wisten dat er nog veel meer moest gebeuren om de katholieke kerk weer het vroegere aanzien te geven. Dit hield in dat hier in Nederland minstens de grondslagen gelegd moesten worden van een katholieke geestescultuur. Onder het motto: "Wie de jeugd heeft, heeft de toekomst", stichtten ze in 1818 samen met Gerard van Nooy, aartspriester van Utrecht, een Latijnse school of seminarie. Twee jaar later telde dit kleinseminarie reeds honderd studenten. Was er dus een begin gemaakt met de verdere ontwikkeling van de mannelijke jeugd, voor de vorming van de vrouwelijke jeugd begon pater Wolff in hetzelfde jaar de stichting van een geheime vrouwencongregatie voor te bereiden. Dit werd de orde van J.M.J.. Pater Wolff werd voor al zijn inspanningen beloond. Reeds op 11 maart 1819 werd hij tot overste van alle Nederlandse Jezuiten-staties benoemd.

De wolf en zijn schapen

Hoe ging Wolff te werk in de pastorale zielzorg ? De eerste ontmoeting met zijn gelovigen had plaats vanaf zijn preekstoel. Hij bezat een buitengewoon talent om de mensen met de kracht van zijn woord te winnen. Zijn Nederlands was en bleef weinig correct, toch sprak hij gemakkelijk. En onverwachte voorvallen midden in zijn preek brachten hem niet van zijn stuk. Toen hij op een zekere dag vanaf de kansel ernstig en vol vuur tegen de doodzonde te keer ging, rolde met groot lawaai een knielbank de trap van de preekstoel af. " Zo rolden de zondaars in de afgrond van de hel", luidde het commentaar op het incident en niemand lachte.

De kinderen en de opgroeiende jeugd hadden Wolffs bijzondere liefde. De Culemborgse jongens en meisjes uit die jaren waren een woelig volkje. Velen konden lezen noch schrijven. Hun geestelijke interesse was niet bijster groot. Wolff bracht afwisseling in hun saaie leventje. Hij was een schitterend verteller en boeide de deugnieten met verhalen die als een feuilleton verteld werden. Des te gretiger verlangden ze naar de volgende les. Ze lieten hun spel in de steek en stormden vol verwachting het schoollokaal binnen. Hele gevarieerde prijzen lagen daar voor hun uitgesteld: prentjes, platen, medailles en ridderkruizen. " De koning maakt ridders van de Gouden Leeuw, ik sla jullie tot ridders van de Gouden Wolf", was een van zijn lijfspreuken.

Ook in de zielzorg voor de zieken was Wolff onvermoeibaar. In die tijd ging geen enkel arm mens naar de dokter of pas als het al te laat was en de dood reeds nabij. Bij de priester konden de zieken uitklagen over hun pijnen en kwalen. Dat Wolffs kennis van de geneeskunde met de jaren was toegenomen, blijkt uit de vier boekdelen met de eigenhandig geschreven recepten die nu nog steeds van hem bestaan. Zelfs protestanten en joden geloofden in zijn macht om te genezen en wonderen te doen.

Als aan de grond genageld

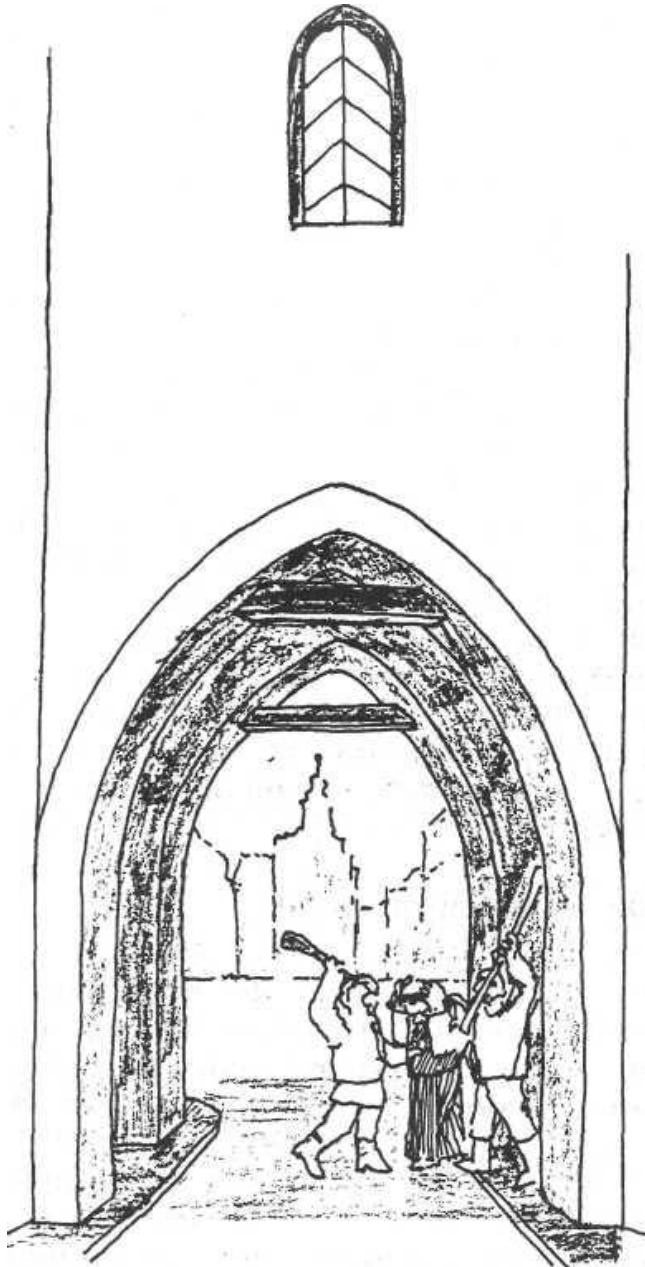
Maar niet iedereen in Culemborg was blij met Wolffs doen en laten. Sommigen waren vol haat en afgunst voor wat betreft de groei van het katholieke leven in Culemborg. Er werden zelfs pogingen ondernomen om hem te elimineren. Toen hij op een morgen uit de kerk kwam, werd er op hem geschoten. De kogel miste en van de dader(s) ontbrak elk spoor.

Een tweede aanslag had ernstiger gevolgen. Wolff was in het huis van een "andersdenkende", waar men hem een glas wijn aanbood. Bij de eerste teug merkte hij, dat de wijn vergiftigd was. Gelukkig stond er een pan pruimen op het vuur te stoven en nam hij deze als tegengif. De dood werd hierdoor voorkomen, maar Wolff werd erg ziek en zijn lichaam was bedekt met grote zweren.

Een andere aanslag maakte op de Culemborgse bevolking minstens evenveel indruk. Op een avond werd Wolff bij een zieke geroepen. Hij ging op stap maar stootte bij de Binnenpoort op een paar mannen met stokken gewapend, die ze niet voor niets bij zich hadden. Op een woord van de pater bleven ze

als aan de grond genageld staan, tot hij, terugkerend van het ziekenbezoek, hen bevrijdde en met een passende vermaning naar huis stuurde. Het lijkt een sterk verhaal totdat de archiefstukken het volgende vermelden: "Op een zekere dag bracht een oude man zijn kleinzoon naar de bewaarschool bij de zusters. Hij zag daar een portret van pater Wolff aan de muur. Zijn gebalde vuist er tegen opheffend, riep hij: "Ja, dat is-ie! Hij liet me onder de Binnenpoort staan, wel een uur lang!"

Een Culemborgse heilige

De Binnenpoort (Tekening A. Haneveer)

Ondertussen wijdde Wolff zich aan zijn apostolaat. Vijandig optreden wekte slechts zijn werklust op. Hij stond praktisch alleen voor de drieduizend zielen tellende parochie. Er waren jaren bij dat hij meer dan vijftienduizend biechten aanhoorde! En toch vond hij nog tijd om de kruisweg in te voeren, eerst in Culemborg, daarna in heel Nederland. Aan de Walen uit Luik, die bij de Slotpoort in de geweerfabriek werkten, gaf hij een aparte mis met een Waalse preek. Gelukkig trok hij leken als helpers aan en schakelde die regelmatig in. Deze Culemborgers worden zelfs met name genoemd: kerkmeester Wijnen, schoolmeester Van Lent, bakker Hakkert en schilder Copier. Philip Hakkert moest zelfs zijn goede naam voor de goede zaak lenen.

Ontmoette Wolff iemand die vloekte dan zei hij glimlachend: " Zo niet man! Laat God met rust en de duvel ook. Die worden allebei genoeg geplaagd. Zeg maar gewoon: Hakkert de bakker! Daar zit kracht in en dat helpt ook".

In september 1834 werd Wolff op bevel van de provinciaal benoemd als missie-overste te Nijmegen. Het afscheid van Culemborg viel hem zwaar. Hij voer in alle stilte achter de parochietuin in een bootje de gracht over, sprong op de oever en sloeg de weg naar Nijmegen in.

Na een twaalfjarige afwezigheid keerde pater Wolff in 1846 als pastoor naar Culemborg terug. Hij werd in een ware triomftocht binnengehaald. Drie jaren van ononderbroken arbeid waren hem nog gegund. In 1849 bracht een ernstige ziekte hem aan de rand van het graf. Als door een wonder werd hij genezen. Hij bleef echter een gebroken man. Op 24 mei 1849 legde Wolff zijn ambt als pastoor neer en wilde alleen nog maar dienst doen als hulpkracht. In 1852 vierde Wolff zijn gouden priesterjubileum. Velen kwamen hem gelukwensen. De grootste vreugde werd hem echter bereid door zijn eigen zustercongregatie. Deze begon in Culemborg een meisjespensionaat, dat ruim een eeuw zijn opvoedende werk heeft kunnen verrichten, tot het in 1964 plaats moest maken voor een andere vorm van apostolaatswerk. In de kloostertuin van de "Wolvinnen" zou Wolff later zijn laatste rustplaats vinden. In november 1856 kreeg hij een beroerte die zijn verstand, geheugen en spraakvermogen aantastte. Hij stierf een klein jaar later, in oktober 1857.

De verscheurde wolf

In Culemborg was de droefheid algemeen. De Heilige was gestorven en iedereen wilde een aandenken hebben. Het stoffelijk overschot van de pater stond in de kerk en het toegestroomde volk bracht met bidden en smeken de koster zover dat hij op het punt stond met de schaar een haarlok af te knippen, toen een vermanende stem klonk: "Maar broeder wat doe je daar?"

Geschrokken liet de koster de schaar vallen en vluchtte met de menigte de kerk uit. Later werd het voorval opgehelderd: Een grappenmaker had zich onder het lijkkleed verstopt en het vermanende woord uit het "hiernamaals" gesproken.

In Culemborg werd pater Wolff reeds tijdens zijn leven een legendarische figuur. In de eerste decennia na zijn dood nam de verering sterk toe. Toen in 1867 zijn graf op het oude kerkhof naast het Marktplaatsje in Culemborg geopend werd, pelgrimeerde half de stad erheen. Velen kwamen in de hoop zijn lichaam ongeschonden te vinden. Wat er toen precies gebeurde, is in de bronnen niet nauwkeuring vermeld en misschien wel met opzet verdoezeld. De mensen schijnen op klaarlichte dag op het gebeente te zijn afgestormd. Op de schedel en een rib na verdween al het andere in de huizen van de Culemborgers. De overgebleven stoffelijke resten werden veel later in 1924 in een grote zwarte kist bijgezet in een waardig grafmonument van zwart-wit marmer in de tuin van het klooster "Mariakroon" te Culemborg. Op de honderdste verjaardag van zijn sterven in 1957 eerden de zusters van zijn congregatie hem door een kapel boven zijn graf te bouwen. Op 21 december 1979 werden zijn restanten herbegraven op het kerkhof van Heeswijk.

Bron:

H. Cloos S.J., De Verscheurende Wolf. Levensschets van de Luxemburgse Jezuiet Mathias Wolff, 1779-1857, Stichter van de Sociëteit van J.M.J. (oorspronkelijke titel : Der reizende Wolff aus dem Stamme Benjamin, Luxemburg, 1957. Vertaald en bewerkt door zusters van de Soc. J.M.J., 1957).